

Mihai GICOVEANU

EGUMENUL EFTIMIE CANANO*

Cuvinte - cheie: *secolul al XVIII-lea, monah, familie boierească, egumen, Eftimie Canano, mănăstirea Secu, cumpătare.*

În a doua jumătate a anului 1765, în contextul divergențelor mănăstirii Secu cu domnia și cu Mitropolia Moldovei pe tema odoarelor și a relicvelor sfinte transferate la Iași și neînapoiate¹, la conducerea obștii acestui așezământ monastic a revenit egumenul Eftimie Canano, membru al unei familii boierești care, pentru mai bine de un secol, a influențat decizii importante din viața politică a țării de la răsărit de Carpați.

Începuturile și evoluția familiei Canano au suscitât interes din partea istoricilor români, mai ales în contextul studierii trecutului familiei Callimachi. În timp, despre acest neam s-au publicat documente și însemnări valoroase²; se mențin însă incertitudini și confuzii, mai ales în ceea ce privește filiația unora dintre membrii acestei familii, alimentate în special de caracterul lacunar al anumitor informații. De aceea, o reluare a cercetării pe acest segment genealogic este oricând nu doar utilă, ci și necesară.

Originari din spațiul mediteranean³, boierii Canano - românizați Cănanău⁴ - sunt semnați scriptic prima oară în Moldova în ultimele decenii ale veacului al

* Lucrarea a fost prezentată în ședința din 12 iunie 2018 a Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.

¹ Ion Gumenăi, *Activitatea egumenului Nifon reflectată în opera "Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu" a stareșului Andronic Popovici*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, vol. III, Piatra-Neamț, Editura „Cetatea Doamnei”, 2017, pp. 50-55; Arhimandrit Dionisie I. Udișteanu, *Comori din trecutul cultural al mănăstirii Secu. Istoria piciorului Sf. Ioan Botezătorul*, în Idem, *Glăsurile evlaviei străbune*, Suceava, Editura „Mușatinii”, 2005, pp. 182-184.

² N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXI, București, 1911, p. 127-247 (în continuare N. Iorga, *Studii și documente*); Idem, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I-II, București, 1902-1903 (vezi indice); Idem, *Scrisori de femei*, București, Editura Vremea, 2011, pp. 54-63; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XIV, Huși, 1925, pp. LXX-LXXVI; Constantin Gane, *Dincolo de zbuciumul veacului*, București, 1939, pp. 134-188; Idem, *Amărate și vesele vieți de jupâneș și cucoane. Boieroaice din Moldova și Țara Românească în veacurile XVI-XIX*. Ediție îngrijită de Viorel Gh. Speteanu. Prefață de Mihai Dim. Sturdza. Cuvânt despre autor de Dan Ciudin, București, Editura Corint, 2016, pp. 135-144 și 309-342; Eugen D. Neculau, *Sate pe Jijia de Sus*, vol. II. *Boierii*. Ediție îngrijită de Marcel Lutic, Iași, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, 2005, pp. 67-84.

³ Nicolae Iorga și Gheorghe Bezviconi i-au plasat originea pe meleagurile Greciei (N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 12; Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. I, București, 1940, p. 169); Al.

XVII-lea. Strămoșul lor a fost Constantin vel căminar⁵, căsătorit cu Tofana, fiică din prima căsătorie a lui Gheorghe Șeptilici⁶. În mod eronat, Constantin Gane a arătat că boierii din această familie „se trăgeau din marele postelnic Constantin, poreclit Ciobanul”⁷, un personaj important în timpul domniei lui Duca vodă.

Două documente, păstrate la Arhivele Naționale Iași și la Biblioteca Națională a României din București, clarifică o parte a perioadei de început a acestei familii. Soții Canano au avut patru copii: două fete și doi băieți. O fiică, Maria, s-a căsătorit cu sulgerul Adam Luca⁸; cealaltă, Ursa, s-a măritat cu Vasile Ciudin, fost postelnicel și vornic de Câmpulung⁹, fiu al stolnicului Gheorghe Albotă-Ciudin.

Papadopol-Calimah și Constantin Gane a arătat că boierii în discuție proveneau din Italia, și au ajuns la noi prin filieră constantinopolitană (Al. Papadopol-Calimah, *Notiță istorică despre orașul Botoșani*, în AAR, seria II, secț. II, tom VIII, 1885-1886, p. 99, nota 3; Constantin Gane, *Dincolo de zbuciumul veacului*, pp. 134-135; Idem, *Amărâte și vesele vieți de jupâneș și cucoane. Boieroaice din Moldova și Țara Românească în veacurile XVI-XIX*, pp. 135-136); Gheorghe Ghibănescu și Mihai Dimitrie Sturdza au susținut originea levantină a cananoștilor moldoveni (Ghe. Ghibănescu, *op. cit.*, p. LXX; *Apud* Tudor-Radu Tiron, *O stemă inedită a familiei Canano*, în CN, VIII, 2002, p. 496, nota 5). Heraldistul Jean N. Mănescu consemna că familia Gane-rudă cu Cananoneștii, păstra în anii interbelici mai multe sigilii și o diplomă de înnobilare a neamurilor lor. Această informație s-ar putea conecta la datele pe care le conține o lucrare genealogică italiană din 1681, realizată de contele Alfonso Maresti. În cuprinsul ei, autorul ne prezintă și familia Canano-Canani din Ferrara, ale cărei documente pe pergament, păstrate la Biblioteca San Pietro din Roma, îi fixau începuturile înainte de anul 1000. Membri ai acesteia au fost implicați în viața politică și religioasă din peninsulă și din afara ei, au participat la cruciade și au cunoscut deopotrivă gloria și decadența (*Apud* Tudor-Radu Tiron, *op. cit.*, p. 496, nota 7; Alfonso Maresti, *Teatro genealogico et storico dell antiche. Ilustri famiglie di Ferrara*, tomo secundo, 1681, pp. 32-43).

⁴ Membrii acestei familii și-au spus întotdeauna Canano și nu Cănanău, așa cum în mod eronat le-au transliterat numele chiar istorici consacrați (A.D. Xenopol, *Istoria și genealogia Casei Callimachi*, București, 1897, p. 249; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, pp. 127-247).

⁵ *Condica lui Constantin Mavrocordat*. Ediție cu introducere, note, indici și glosar alcătuită de Corneliu Istrati, vol. II, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2008, p. 756, nr. 1583; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, pp. LXX - LXXII.

⁶ Ghe. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. VI/1, Iași, 1931, p. 66; Sergiu Bacalov, *Boierimea Țării Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XVIII-lea* (Studiu istorico-genealogic), Chișinău, 2012, p. 147.

⁷ Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, București, 1933, pp. 396-398; Idem, „Viața amărâtă a postelnicelei Marghioala,” în „Realitatea ilustrată”, an IX, 1935, nr. 419, 30 ian. 1935, p. 13.

⁸ *Documente privind relațiile agrare*, vol. II, Moldova, sub redacția lui Vasile Mihordea, București, EARSR, 1966, p. 229, nr. 181. Credem că este eronat anul indicat în document ca moment al căsătoriei celor doi.

⁹ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. III, Cernăuți, 1937, p. 203.

Unul din băieții lui Constantin Canano a fost Ștefan vistiernicul, numit și Stamati¹⁰; el a întemeiat o ramură a familiei Stamati, diferită de familia boierească omonimă, existentă în Moldova încă din secolul al XVII-lea¹¹, cât și de aceea din care s-a ridicat mitropolitul Iacob Stamati¹². Fost mare vătaf înainte de 9 iulie 1701¹³, spătar în 1708¹⁴, Ștefan Stamati s-a consacrat mai ales cu demnitatea de vistiernic al doilea¹⁵. S-a căsătorit cu Safta, fiica lui Andriaș Bantăș, frate cu Mihalache Bantăș mare șatrar¹⁶, de la care a primit moșii la Fauri, Costeni, Băhneni, Bologești, Mogoșești și Zberești, situate pe valea Bistriței, în ținutul Neamț¹⁷. El a avut cel puțin un fiu, cunoscut ca Stamati medelnicerul¹⁸, căsătorit cu Nastasia Iamandi¹⁹. A fost un apropiat al domnitorului Dimitrie Cantemir²⁰. A întemeiat satul Stamati din actuala comună Fântânele, județul Suceava, și, în 1706, a ctitorit biserica de lemn din satul Bănești²¹.

Celălalt băiat s-a numit Gheorghe. Probabil că s-a născut în preajma anului 1700. Documentele ni-l amintesc pentru prima oară în 1721, când era postelnic²². A ajuns jitnicer, după data de 12 februarie 1743²³. S-a căsătorit de două ori: mai întâi cu o fată a lui Dumitrache²⁴, fost mare armaș, fiul lui Constantin Ciobanul²⁵,

¹⁰ ANI, *Documente*, 410/12

¹¹ Sergiu Bacalov, *op. cit.*, p. 346-371.

¹² Despre boierii Stamati a se vedea: Gh. Bezviconi, *Boierii Stamati*, în *DTN*, 1934, nr. 15-16, p. 6 și urm.

¹³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VIII, Iași, 1913, p. 61.

¹⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VII, București, 1904, p. 108.

¹⁵ ANI, *Documente*, 410/12; Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. IV, 1938, p. 45.

¹⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VII, p. 214.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 108, 199, 214 și 216.

¹⁸ N. Iorga, *Boieri și răzeși în Bucovina și Basarabia*, în *AARMSI*, seria II, tom XXXV, 1912-1913, p. 32.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 32 și 53.

²⁰ *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, culese, adnotate și publicate de Constantin Giurescu și N. Dobrescu, București, 1907, pp. 206-207.

²¹ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, 1974, p. 62; Gh. Bratiloveanu, Mihai Spănu, *Monumente de arhitectură în lemn din Ținutul Sucevei*, București, Editura Meridiane, 1985, pp. 61-64.

²² ANI, *Documente*, 410/12.

²³ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, pp. 307-308, nr. 1036. La 30 iulie 1734, din poruncă domnească i se cerceta hotarul satului Bănești spre vecini (N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 206). N. Iorga credea că Gheorghe biv vel jitnicer, staroste de Cernăuți în 1761, era una și aceeași persoană cu Gheorghe Canano jitnicer, ceea ce nu corespunde adevărului (Despre Gheorghe, staroste de Cernăuți, a se vedea: Const. I. Andreescu, *Însemnări despre ținutul Cernăuților*, în „*Hrisovul*”, II, 1942, pp. 38-39).

²⁴ *Documente privind relațiile agrare*, vol. II, p. 165-166, nr. 100; *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, pp. 768-770, nr. 1606.

²⁵ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în sec. XIV-XVII*, București, EER, 1971, p. 379.

apoi cu Maria Călmașul / Callimachi. Prima soție, Safta²⁶, a murit de tânără și a lăsat în urmă trei copii: Eftimie, Constantin și Iordache.

Cea de-a doua soție a lui Gheorghe Canano a fost Maria, fiică a lui Teodor Călmașul, soră cu Gavril Callimachi, ajuns mitropolit al Moldovei, și cu domnul Ioan Callimachi²⁷. Și ea a mai fost căsătorită cu postelnicul Ursuleț²⁸, de loc din zona Dorohoiului²⁹. Căsătoria lui Gheorghe și a Mariei s-a realizat, probabil, în intervalul 1742 - 1747³⁰, și s-a încheiat înainte de 31 mai 1758, când boierul Gheorghe Canano nu se mai afla în viață³¹. În timpul căsnicieii lor li s-au născut doi fii: Șerban și Ioniță³².

Cel mai mare dintre fiii din prima căsătorie a lui Gheorghe Canano a fost Eftimie³³. Este posibil ca acest prenume să fie de fapt cel pe care l-a primit la intrarea în monahism. S-a născut prin 1720, după cum se poate deduce dintr-o scrisoare a sa de la sfârșitul secolului al XVIII-lea³⁴. A intrat de timpuriu în obștea călugărească și a dedicat slujirii bisericii peste o jumătate de secol, aproximativ între anii 1750³⁵ și 1805³⁶. Faptul că a devenit egumen la Secu la aproximativ 30 de ani, înainte ca rudele sale să accedă la conducerea țării și a bisericii Moldovei, ne determină să credem că această mănăstire era și locul unde a fost tuns monah.

²⁶ BCU Iași, *Mss. nr. 104. Pomelnicul mănăstirii Doljești*, p. 49. Pe fila dedicată familiei egumenului Eftimie Canano sunt înscrise printre altele: „Gheorghie. Safta. Maria. Canano vel jit<nicer> cu giupânesele dum<nealui>: părinții mai sus numiților ctitori”.

²⁷ A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 160-166.

²⁸ Despre acesta, a se vedea: CDM, vol. V, întocmit de Veronica Vasilescu și Doina Duca - Tinculescu, București, DGAS, 1974, pp. 435-436, nr.1584; *Documente bărlădene*, de Iacov Antonovici, vol. V, Bârlad, 1924, pp. 340-345; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, p. 219; A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 219.

²⁹ Ursuleț a murit în Iași, după data de 10 mai 1740. În legătură cu acest eveniment, un document scris la 25 mai 1759 menționează despre dificultățile Mariei: „Și neavând bani să ia de aiure, au luat bani cu dobândă de l-a grijăt, fiind om scăpătat, și toate grijăle li-au făcut domnia ei, și la moarti, și după moarte, și au rămas și cu copil mic di patru luni, și l-au crescut în sărăcii cu multă cheltuială, dându-l și la învățătură, și când i s-a împlinit 18 ani, au murit și copilul, încăș l-au grijăt domnia ei în viață și după moarte, după cât i s-au căzut unui fiu de boier, tot cu ali salî, nerămânându-i nimică de la bărbatul cel dintâi, afară di această giumătate di sat di Comănești” (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, pp. 213-214).

³⁰ *Ibidem*, pp. X-XI.

³¹ La această dată, Scarlat Grigore Ghica voievod îi acorda Mariei jitniceroaia unele scutiri de taxe și vorbea despre soțul acesteia la trecut, semn că murise (N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p.141).

³² N. Iorga a susținut, la un moment dat, că Gheorghe și Maria Canano au avut trei fii (*Ibidem*, p.126).

³³ C. Gane, *Dincolo de zbuciumul veacului*, pp. 135-136. N. Iorga greșea când arăta că Eftimie era fiul Mariei Callimachi.

³⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 165.

³⁵ Costin Clit, *Documente privind istoria mănăstirilor Secu și Neamț (II)*, în „Prutul”, V(XIV), 2015, nr. 55, p. 99.

³⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, București, 1909, p. 90.

Cariera monahală a lui Eftimie Canano este relevantă de un număr important de documente. Așa cum rezultă dintr-un act redactat la 9 ianuarie 1750, la această dată el era egumen al mănăstirii Secu și primea împuternicire domnească pentru a-și cauta ȋiganii care „s-au strămutat de la locul lor ducându-să pe la alte locuri”³⁷. În acel moment, Canano l-a înlocuit de la conducere pe Atanasie; s-a aflat la cârma obștii circa un an³⁸. În iunie 1765 era la Doljești³⁹, unde semna ca martor, împreună cu ieromonahul Dionisie Hudici și monahul Iorest Roset, documentul prin care hatmanul Vasile Ruset se angaja să zidească o biserică în schitul de pe malul Siretului și să-i doneze câteva sate⁴⁰. Așa cum ne demonstrează Pomelnicul Doljeștilor⁴¹, Eftimie Canano a fost ctitor ulterior al așezământului monastic care s-a dezvoltat aici în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

În același an, după 17 septembrie⁴², când în scaunul mitropolitan se afla Gavril Callimachi, unchiul său, Eftimie Canano a fost numit pentru a doua oară egumen al mănăstirii Secu⁴³. De această dată, a condus obștea pentru un deceniu, între 1765 și 1775⁴⁴. Documentele din această perioadă evidențiază preocuparea egumenului în discuție pentru a administra cât mai eficient proprietățile așezământului religios, care cuprindeau 23 de sate și părți de sate și o întinsă regiune montană⁴⁵. Astfel, la 22 august 1766, Canano reclama domniei că niște „unguri” din Săbăoani-Roman vindeau vin pe moșia mănăstirii „și den pricina lor stă vinul mănăstirii nevândut”⁴⁶. După o nouă jalbă a călugărilor, marii boieri au hotărât „să se urmedze a să vinde numai vinul mănăstirii, după cum hotărâsc ponturile”⁴⁷. La 19 ianuarie 1774, Toader Bâtcă căpitan din Cozmești-Lăpușna arăta că s-a învoit cu egumenul Eftimie Canano „să facem sat pe această moșie. Și ne-am tocmnit să dăm pe tot anul câte cincizăci de stoguri de fân la sfânta mănăstire”⁴⁸.

³⁷ Costin Clit, *op. cit.*, p. 99.

³⁸ Protos. Macarie Ciolan, *Mănăstirea Secul*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1987, p. 75.

³⁹ Iulian Marinescu, *Două documente relative la schitul Doljești (Roman)*, în *BCIR*, VIII, 1929, p. 64.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ BCU Iași, *Mss. nr. 104. Pomelnicul mănăstirii Doljești*, p. 49.

⁴² Într-un document scris la 27 septembrie 1765 este prezentat ca simplu ieromonah (Mihai Mîrza, *Din corespondența episcopului Ioanichie al Romanului (1747-1760)*, în *AȘUI*, serie nouă, istorie, tom LX, 2014, p. 303; dacă ar fi fost deja egumen la Secu, demnitatea i-ar fi fost consemnată cu siguranță.

⁴³ Ion Gumenăi, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁴ A.I. Iațimirski, *Slavianskaia i ruskia rukopisei rumânskikh bibliotek*, Sankt Petersburg, 1905, p. 599; N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, ed. a III-a, Mănăstirea Neamț, 1925, p. 56.

⁴⁵ I. Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în *BCIR*, vol. I, 1915, pp. 263-267.

⁴⁶ *Documente privind relațiile agrare*, vol. II, Moldova, p. 418, nr. 412.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 430, nr. 423.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 458-460, nr. 459.

În deceniul petrecut la Secu, Canano a dovedit interes și pentru funcționarea în bune condiții a vieții monahale. Așa cum precizează pomelnicul ctitoricesc din 1845, el „*au dres oparte de zid, toată despre răsărit, și au dres și pirgul ce iaste despre oltariul S(fântului) Nicolae și au făcut și 2 chilii cu cămăr(i) înlăuntru mănăstirii, cum intri pe poartă de la stânga*”⁴⁹.

Ocuparea Bucovinei de către habsburgi și cedarea acestei regiuni a produs agitație și în interiorul mănăstirilor. Aflat la conducerea Dragomirnei, Paisie Velicicovschi și-a propus să treacă împreună cu soborul său numeros în Moldova liberă. Aflând despre această intenție, din solidaritate și compasiune, egumenul Eftimie Canano l-a invitat pe Paisie în mănăstirea pe care o păstora⁵⁰. Chemarea sa a fost acceptată și aprobată și de domnie. „*Și de acolo pornind la drum, când se apropia de monastirea Secului, atunci i-au ieșit înainte părintele igumenul Eftimie Cănanău, cu părintele Nifont proinegumenul și cu tot soborul și cu preoții și diaconii îmbrăcați, trăgând și clopote întru slava lui Dumnezeu*”⁵¹. Era 15 octombrie 1775.

Bucuria întâlnirii celor doi egumeni a fost scurtă. Paisie a preluat efectiv conducerea Secului și i-a izgonit pe locatarii acesteia. „*Cum a venit Paisie de la Dragomirna, a alungat asupra iernii pe toți călugării cei vechi, care alungați de ruși au plecat toamna în octombrie și noiembrie, atunci iarna fu timpurie și geroasă, și s-au împrăștiat care pe unde au putut*”⁵², nota arhiereul Narcis Crețulescu, un bun cunoscător al trecutului mănăstirii Secu.

Unii dintre călugării secani au plecat la Râșca, alții la Vorona, alții la mănăstirea Gorovei. Eftimie Canano s-a așezat pentru o vreme la metocul din Vânători-Neamț. În 1779, probabil că se afla încă în acest ultim loc, când i s-a solicitat de către domnie să participe la măsurarea moșiei Ungheni, pe Moldova, a banului Constantin Bașotă⁵³.

În 1785-1786, Eftimie Canano a fost egumen al mănăstirii Bisericiani⁵⁴. Era perioada în care în acest loc se edifica biserica ce există și astăzi⁵⁵. Un astfel de proiect necesita un efort material și fizic deosebit. Nu știm care a fost contribuția noului egumen la realizarea lăcașului de cult; pisania cu data 20 iunie 1786 nu înscris decât „*silința și osteneala ieromonahului Ioil*”⁵⁶, cel care l-a precedat și

⁴⁹ Costin Clit, *Pomelnicul Mănăstirii Secu din 1845*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, vol. III, p. 222.

⁵⁰ Paisie de la Neamț, *Autobiografia și viețile unui stareț urmate de așezăminte și alte texte*. Ediția a III-a adăugită. Studiu introductiv <de> pr. Elia Citterio. Ediție îngrijită și prezentată de diac Ioan I. Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2015, pp. 261-262.

⁵¹ *Ibidem*, p. 263.

⁵² Narcis Crețulescu, *Istoria sfintei mănăstiri Gorovei*, Dorohoi, 1898, p. 11.

⁵³ Biblioteca Națională a României, *Arhiva istorică*, LXXII/89-90.

⁵⁴ ASI, *Mănăstirea Bisericiani*, II/24, VII/2-4 și VIII/1

⁵⁵ Marcel Drăgotescu, Adriana Comaniciu, *Monumente istorice și de arhitectură din județul Neamț*, Piatra Neamț, Editura Nona, 2003, p. 66.

⁵⁶ *Ibidem*.

urmat la conducere pe Canano. Ni se pare ciudată înlocuirea lui Ioil, ce se afla la conducere cel puțin din 1776⁵⁷. Pomelnicul mănăstirii Bisericanî, publicat de Nicolae Iorga, precizează că egumenul Canano „a dat optsute de lei de au făcut hăleșteu la Troița”⁵⁸.

În 1793, când avea peste 70 de ani, după o încercare de a se localiza la Dolhasca, pe moșia arendată de fratele lui, banul Iordache, Eftimie s-a așezat la schitul Vorona din ținutul Botoșani⁵⁹, care în trecut beneficiase și de sprijinul material al tatălui său⁶⁰. Monahul a dăruit, la rândul lui, câțiva țigani, „ca să hie pentru slujba schitului”⁶¹. Așa cum o dovedește Pomelnicul din 1846 al mănăstirii Vorona, Eftimie Canano a fost egumen al acestui lăcaș de cult în ultimii ani ai vieții, cu aproximație între 1796⁶² și 1805⁶³. A murit înainte de 11 octombrie 1805.

Deși s-a arătat că ar fi fost egumen și la mănăstirea Făstâci-Vaslui, o astfel de ipoteză nu este susținută și documentar⁶⁴.

De la mama sa Safta, nepoata postelnicului Constantin Ciobanul, a moștenit o avere semnificativă, compusă din satele Siliștea și Bârjoveni, părți din Hociungi, ținutul Neamț, și mai mulți țigani⁶⁵. El însuși a cumpărat părți în Țuțcani⁶⁶ și un loc de casă în Târgu-Neamț⁶⁷. Majoritatea acestor proprietăți le-a donat bisericii din Siliștea, clădită cu cheltuiala sa⁶⁸. De asemenea, a dăruit robi țigani nepoților și fraților săi și unor schituri și mănăstiri⁶⁹.

Prin preajma anului 1790⁷⁰, liniștea monahului Eftimie Canano a fost tulburată de câteva evenimente care s-au succedat cu rapiditate în familia sa.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 44.

⁵⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, București, 1909, p. 245.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 87-88; C. Gane, *Dincolo de zbuciumul veacului*, București, 1939, p. 136.

⁶⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, p. 87.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² I. Caproșu, E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. III (1796-1828), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 10. Egumenul în funcție, Agathon, a murit la 25 octombrie.

⁶³ ANBT, *Manuscrise, foi volante*/, 63/43.

⁶⁴ N. Iorga, *Studii și documente*., XXI, p. 185. Nu se confirmă faptul că ar fi fost și egumen al schitului (Maria Popa, Doina Rotaru, *Mănăstirea Făstâci din județul Vaslui, ctitorie a familiei Cehan-Racoviță*”, în „Monumentul. Lucrările celei de-a XII-a ediții a Simpozionului Internațional Monumentul-Tradiție și viitor”, vol. XII, Partea 2, coordonat de Lucian-Valeriu Lefter și Aurica Ichim, Iași, Editura Doxologia, 2011, p. 308).

⁶⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, XXI, pp. 168-174.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 173.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. VII, București, 1904, p. 377

⁶⁸ *Ibidem*, vol. XXI, p. 173. O legendă locală pomenește de un anume Cănanău care ar fi construit o biserică, incendiată în 1891 (*Locuri, oameni și școli de pe plaiurile nemțene. Date monografice culese cu contribuția învățătorilor din județul Neamț, până la anul 1935*. Completate și prezentate de Constantin Luchian, Piatra Neamț, 1996, p. 212). În acest loc mai construise un „schitișor” și bunicul său, Dumitrache armașul, oare schitul Bârcu Goșmani? (N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, 1909, p. 87).

⁶⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, p. 87; vol. XXI, pp. 168-174.

⁷⁰ Documentele la care facem referire nu sunt datate.

Maria, fiica vornicului Toader Cantacuzino, soția lui Constantin Canano sulger, nepot de frate al călugărului, a profitat de boala și apoi de moartea soțului ei, dar și de firea blândă a monahului în discuție, și a meșteșugit un act de donație prin care averea lui Eftimie era trecută în proprietatea fiului ei⁷¹. La o primă judecată, marii boieri au hotărât ca satul Siliștea să fie stăpânit de Maria, ca mamă a copilului ei minor, iar Bârjovenii, numit și Lipoveni, să rămână monahului. Însă Maria a ignorat sentința, și-a însușit ambele moșii și l-a amenințat pe trimisul fostului egumen „că ți-oi da o bătaie de nu te vei pute întoarce la părintele”⁷². O scrisoare a lui Eftimie Canano, către fratele său vitreg, spătarul Ioniță Canano, evidențiază cu picanterie clipele dificile prin care a trecut slujitorul bisericii. „Eu eram bolnav, și eram slab, nu mă puteam apăra de dânsa, și mi-am lăsat casa și tot ce am avut și am ieșit de acolo. (...) dară dumneaei s-au măritat; s-au măritat până a nu muri soțul ei; că au venit un călugăr muntean din Țara Muntenească, și s-au tocmît dascăl în Români, la serdăreasa Ilinca⁷³, și au început a veni și în Seliște, și degrabă s-au dat în prieteșug cu cucoana (...). El s-au dus la mănăstire la Tazlău, și în toate zilele vine răvașe de la dânsul la cucoana, și de la cucoană merge la dânsul. Și într-acele dragoste a lor au muritu și <Constantin sulgerul, soțul ei>, și îndată au trimis dumneaei de l-au adus pe tâlhar de la Tazlău”⁷⁴.

Correspondența care s-a păstrat evidențiază și o legătură specială între Eftimie Canano și mama sa vitregă, Maria, dar și și cu fratele său din a doua căsătorie, Ioniță. Eftimie a avut un rol decisiv în realizarea schimbului de moșii dintre Maria jitniceroaia, „maștiha” sa, și mănăstirea Solca, prima dând câțiva munți de lângă Câmpulung și primind în loc satul Costești-Botoșani⁷⁵. Tot el a fost alături de mama sa vitregă la boala sa și i-a alinat ultimele clipe de viață⁷⁶.

Într-o altă scrisoare, după ce îi dădea vești despre starea moșiei de la Bănești și îl dojenea pentru delăsarea manifestată față de organizarea acesteia, Eftimie îi preciza fratelui său Ioniță: „Eram doritu ca să vin la Eși, mai mult ca să ne vedem cu dumneata, că de multă vreme nu ne-am văzut, (...) dar din pricina slăbiciunii n-am putut să viu. Osăbit frate, acum, dumneata, cu ajutorul lui Dumnezeu ai ieșit între obrazele cele mari, care toți frații s-au cinstit cu dumneata, și dumneata cu Eșu bine o duci, iar cu țara nemic nu te folosești”⁷⁷.

Ieromonahul Eftimie Canano își doarme somnul de veci în cimitirul mănăstirii Vorona⁷⁸. A fost cel mai longeviv dintre fiii lui Gheorghe Canano; la moarte avea aproximativ 85 de ani. Prin firea sa blândă și prin cumpătare a fost opusul unora dintre frați și nepoți, despre care Constantin Sion nota cu sarcasm: „Iar Ioan vodă Sturza, pe Iancu Cananău l-au făcut postelnic, pe Grigore de la

⁷¹ C. Gane, *op.cit.*, pp. 136-142.

⁷² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 169.

⁷³ Ilinca Crupenschi, sora lui Constantin Canano sulger.

⁷⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 169.

⁷⁵ Idem, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, pp. 38-39.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, pp. 165-66.

⁷⁸ Arhimandrit Dionisie I. Udișteanu, *Glasul evlaviei străbune*, p. 26.

satul Corochieștii, ținutul Dorohoiului, agă, și pe Costachi, care șede în Iași și ave casele unde este acum criminalul, în ulița Păcurarilor, l-au făcut postelnic, deși era un om foarte prost, și pe Constantin Cananău, ce șede la Dolhasca, ținutul Sucevei, l-au făcut ban, măcar că era prost și bețiv”⁷⁹.

Cu cele bune și cele rele, boierii Canano au fost și o pată de culoare interesantă în societatea românească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a veacului următor, intuind mai repede decât alții că puterea omului rezidă și în ușurința cu care se adaptează la schimbările vremii. În acest sens, amintim că Iancu Canano de la Corni - Botoșani a fost printre primii moșieri care a introdus metode moderne de cultivare a cartofului, la începutul secolului al XIX-lea. Costache Canano, fiul lui Ioniță Canano, văr cu Șerban, cel la care am făcut referire în rândurile de mai sus, a moștenit firea boemă a tatălui său și era un meloman înrăit; era recunoscut în Iași deceniului patru al secolului al XIX-lea prin seratele organizate la casele sale. Un anunț publicat în „*Albina românească*” din 8 oct. 1831, aducea la cunoștința celor interesați despre sosirea în capitala Moldovei a soților Monari, artiști la opera italiană din Sankt Petersburg: *”Acest concert va fi mâne la 8 ciasuri în casele dumnealui postelnicului Constantin Canano. Arătaria versurilor, ce să vor cânta, să află însămnată în înadinsul afiș, poftitoriu pe înalta novileasă, și pe iubitorii de muzică ai capitaliei Moldovii, a vini la aciastă sară”*.

Mots-clés: *XVIIIe siècle, moine, famille boyard, abbé, monastère de Secu, tempérance.*

LE MOINE EFTIMIE CANANO

(Résumé)

Au dix-huitième siècle et dans la première décennie du siècle suivant vivait le moine Eftimie Canano. Il était membre d'une famille de boyards originaires de la Méditerranée, installée en Moldavie avant 1700. Eftimie Canano était abbé du monastère Secu, Bisericani et Vorona et a noté en son temps par la modération et de l'esprit de ménagère. De lui, ils ont gardé quelques lettres montrant la proximité des frères et des exhortations à une vie simple et à l'esprit des canons de l'église.

Abrevieri (altele decât cele din listă)

AAR- *Analele Academiei Române*, București;

ANBT- Arhivele Naționale Botoșani;

ANI- Arhivele Naționale Iași;

DTN- *Din trecutul nostru*, Chișinău.

⁷⁹ Paharnicul Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane. Boierii moldoveni*. Text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru. Prefață de Mircea Anghelescu. Postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei, București, Editura Minerva, 1973, p. 106.

Familia Canano (sec. XVIII)

Constantin vel căminar
=Tofana Șepitici

